

ԿԱՐԾԻՔ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴԻՄԱԽՈՍԻ

Ռուզաննա Բարիջանի Թաղևոսյանի «Նորաստեղծությունների ազդեցությունը տնտեսության միջազգային մրցունակության վրա /<< օրինակով/» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ ներկայացված Ը.00.06 «Միջազգային տնտեսագիտություն» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը

Տնտեսության միջազգային մրցունակության ապահովումը ցանկացած երկրի տնտեսական քաղաքականության առանցքային նպատակներից է, այն էլ ավելի կարևոր է փոքր տնտեսություն ունեցող երկրների համար, որոնց կայուն և բարձր տեմպերով տնտեսական աճի հիմնական աղբյուրը ապրանքների և ծառայությունների արտահանման մեծ տեսակարար կշիռն է արտադրվող ՀՆԱ-ում: Ժամանակակից պայմաններում, եթե երկիրը նպատակ ունի ապահովել տնտեսական աճի բարձր տեմպեր և բարեկեցության բարձր մակարդակ, ապա նա պետք է ձգտի զարգացնել ավելացված մեծ արժեք պարունակող միջազգայնորեն մրցունակ ապրանքների և ծառայությունների արտադրությունը և արտահանումը, իսկ այդ նպատակին հասնելու հիմնական միջոցը նորարարությունների/ինովացիաների/ մշտական և լայնամասշտաբ կիրառումն է տնտեսության և մարդկային գործունեության տարբեր ասպարեզներում: Այս խնդիրը ներկայումս չափազանց արդիական է Հայաստանի պարագայում, քանի որ մեր երկիրը մեծ ճանապարհ ունի անցնելու տնտեսությունը նորարարական ռելիսների տեղափոխելու ու այդ հիմքով երկրի միջազգային մրցունակությունը տարբեր ասպարեզներում ապահովելու ուղղությամբ: Ուստի, այս առումով ատենախոսության ընտրված թեման շատ արդիական է, քանի որ յուրաքանչյուր լուրջ հետազոտություն և ստացված համապատասխան արդյունքները էական ներդրում կարող են ունենալ երկրի տնտեսության զարգացումը ճիշտ ուղղությամբ ուղղորդելու համար:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Հետազոտության նպատակը ՀՀ տնտեսության միջազգային մրցունակության և ինովացիաների միջև փոխառնչության գնահատումն է և ՀՀ-ում ինովացիոն քաղաքականության բարելավման ուղիների բացահայտումը: Ելնելով սահմանված նպատակից՝ ատենախոսությունում առաջադրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել միջազգային մրցունակության չափմանը վերաբերող տեսական մոտեցումները և առավել նշանակալի էմպիրիկ հետազոտությունները, ինովացիոն քաղաքականության միջազգային փորձը, գործիքակազմը և քաղաքականության իրացման մեխանիզմները,
- ուսումնասիրել ինովացիայի տարբեր տեսակների չափման տեսական մոտեցումները, ինչպես նաև քննական վերլուծության տեսանկյունից դիտարկել միկրո և մակրոմակարդակներում նշանակալի էմպիրիկ հետազոտությունները,
- հետազոտել ՀՀ ինովացիոն համակարգի ինստիտուցիոնալ շրջանակը՝ ուսումնասիրելով ինովացիոն գործունեությանն առնչվող օրենսդրական դաշտը և մինչ այժմ կիրառված մեխանիզմները,
- ուսումնասիրել ՀՀ ինովացիոն ենթակառուցվածքները, դրանց գործունեությանը նպաստող և խոչընդոտող գործոնները, մարդկային կապիտալի վիճակը և դրա զարգացման խորքային խնդիրները,
- վերլուծել ՀՀ ձեռնարկությունների ինովացիոն կատարողականը և գնահատել դրանց ինովացիոն գործունեության և ձեռնարկության չափի, ինչպես նաև գործունեության ոլորտի փոխառնչությունները,
- գնահատել ձեռնարկության ինովացիոն գործունեության և վաճառքի աշխարհագրական ուղղության փոխառնչությունները,
- գնահատել մակրոմակարդակում ինովացիայի և միջազգային մրցունակության միջև կապը,
- համապարփակ վերլուծության ենթարկել ՀՀ ինովացիոն ռեսուրսներն ու դրանց կենսագործման արդյունքները:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Հետազոտության օբյեկտը ՀՀ տնտեսության միջազգային մրցունակության և ինովացիոն գործունեության փոխառնչությունն է: Հետազոտության առարկան ՀՀ միջազգային մրցունակության վրա ինովացիաների ազդեցության գնահատումն է:

Հետազոտության մեթոդական, տեսական և տեղեկատվական հիմքերը: Հետազոտությունում կիրառվել են գիտական ճանաչողության մի շարք մեթոդներ, մասնավորապես՝ համեմատական վերլուծության, վիճակագրական, գրաֆիկական մեկնաբանման և էկոնոմետրիկ մոդելավորման մեթոդները: Վերջինս ներառում է ոչ պարամետրական թեստերի, կատեգորիկ փոփոխականների անկախության ստուգման թեստերի և պանելային ռեգրեսիոն մոդելի կիրառություն: Հետազոտության համար տեսական հիմք են հանդիսացել հայրենական և արտասահմանյան մասնագիտական գրականությունը, ՀՀ օրենքները, Կառավարության որոշումները, օրենսդրական այլ ակտեր, Մտավոր սեփականության համաշխարհային կազմակերպության, ՄԱԿ-ի տարբեր հիմնադրամների, Համաշխարհային բանկի, Արժույթի միջազգային հիմնադրամի, Եվրոպական հանձնաժողովի կողմից հրապարակած զեկույցները, հոդվածները և աշխատանքային փաստաթղթերը: Տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել վերոնշյալ կառույցների պաշտոնական կայքերը, դրանցում հրապարակված տվյալները, պաշտոնական տեղեկագրերը և ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի տվյալների բազաները:

Ատենախոսության **«Ներածություն»** բաժնում ներկայացված են թեմայի արդիականության հիմնավորումը, հետազոտության նպատակը, խնդիրները, ուսումնասիրման օբյեկտը և առարկան, հետազոտության մեթոդաբանական, տեսական և տեղեկատվական հիմքերը, ստացված արդյունքները և նորույթները, դրանց գործնական կիրառելիությունը, ուսումնասիրության շրջանակում կատարված հրապարակումները, ինչպես նաև ատենախոսության կառուցվածքը:

Ատենախոսության առաջին՝ **«Միջազգային մրցունակություն, ինովացիա և ինովացիոն քաղաքականություն. տեսագործնական գնահատականներ»** գլխում մանրամասն վերլուծվում են միջազգային մրցունակության և դրա չափման

մեթոդաբանության հիմնահարցերը, պարզաբանվում են «ինովացիա» ֆենոմենի գիտական և գործնական ընկալումները, ինչպես նաև ուսումնասիրվում է ինովացիոն քաղաքականության միջազգային փորձը և դրա իրացման մեխանիզմները:

Ատենախոսության երկրորդ՝ **«ՀՀ ինովացիոն համակարգի զարգացման օրենսդրական և գործնական հիմքերը»** գլխում խորությամբ ուսումնասիրված են ՀՀ ինովացիոն համակարգի ինստիտուցիոնալ շրջանակը, ինովացիոն ենթակառուցվածքները և մարդկային կապիտալը, ինչպես նաև դրանց զարգացման օրենսդրական և գործնական հիմքերը:

Ատենախոսության երրորդ՝ **«Ինովացիայի և միջազգային մրցունակության կապի էմպիրիկ վերլուծություն (ՀՀ օրինակով)»** գլխում համապարփակ ուսումնասիրված են ՀՀ ինովացիոն ռեսուրսները և արդյունքները, մանրամասն վերլուծվում է ինովացիայի և միջազգային մրցունակության կապը մակրոմակարդակում և միկրոմակարդակում՝ ՀՀ ձեռնարկությունների տվյալների հիման վրա:

Ատենախոսության **«Եզրակացություններ և առաջարկություններ»** բաժնում ամփոփված են հետազոտության հիմնական արդյունքները, ներկայացվում են եզրակացություններ և առաջարկություններ՝ վերհանված որոշ խնդիրների վերաբերյալ:

Ատենախոսության **գիտական նորույթը** արտահայտվում է տեսամեթոդական և գործնական նշանակություն ունեցող մի շարք արդյունքներում, որոնցից գիտական նորույթն արտացոլող հիմնական դրույթներն են.

- 126 երկրի կլաստերային վերլուծության արդյունքում բացահայտվել և հիմնավորվել է երկրների կրթական համակարգի արդյունավետության և ընդհանուր ինովացիոն կատարողականի միջև առկա դրական կապը: Վերլուծության արդյունքներով Հայաստանը դասակարգվել է կրթության արդյունավետության և ինովացիոն կատարողականի միջին մակարդակ ունեցող երկրների շարքում:

- Միջազգային մրցունակության վրա մակրոտնտեսական գործոնների ազդեցության գնահատման մոդելով 67 երկրի պանելային տվյալների հիման վրա կատարված ռեգրեսիոն գնահատման արդյունքում բացահայտվել է արտոնագրային հայտերի թվի և արտահանման միջև առկա դրական կապը, սակայն ազդեցության թույլ

ուժգնությամբ: Հիմնավորվել է արտոնագրերի աճի դրական ազդեցությունը արտահանման վրա:

- ՀՀ-ում գործունեություն ծավալող ավելի քան 1700 ձեռնարկությունների տվյալների հիման վրա ոչ պարամետրական Wilcoxon Rank Sum մեթոդով կատարված գնահատականներով հիմնավորվել է, որ կազմակերպության չափերը վերջինիս ինովացիոն գործունեությունը նշանակալիորեն սահմանափակող գործոն չէ:

- ANOVA մոդելի կիրառմամբ գնահատվել են ինովացիոն գործունեության ակտիվության տարբերությունները՝ ըստ Տնտեսական գործունեության դասակարգման (NACE խմբեր) տարբեր խմբերի և բացահայտվել ինովացիա կատարելու տեսանկյունից գործունեության ոլորտի նշանակալի լինելը:

- ՀՀ ձեռնարկությունների միկրոտվյալների հիման վրա Chi-Square թեստի կիրառմամբ գնահատվել են նրանց արտահանման շուկաների և ինովացիոն գործունեության փոխառնչությունները: Բացահայտվել է, որ ԵՄ և ասոցացված երկրների շուկաների վրա կողմնորոշված ՀՀ ձեռնարկություններն ավելի հաճախ են ինովացիաներ կատարում:

Ատենախոսության կառուցվածքի, բովանդակության գիտական դրույթների, եզրահանգումների և նորույթի մասով հիմնական դիտարկումները և դիտողությունները

1. Ատենախոսության 3-րդ գլխում բացի վերլուծական նյութերից առկա են նաև ինովացիայի և միջազգային մրցունակության միջև գոյություն ունեցող կապերի վերաբերյալ ազդեցության մի շարք գնահատականներ, ուստի ատենախոսության կառուցվածքի տեսանկյունից ավելի նպատակահարմար կլիներ եթե վերջինիս 3-րդ գլխի և պարագրաֆների վերնագրերը ներկայացվեին այդ համատեքստում:
2. Ատենախոսը բավականին մանրամասն վերլուծել և հետազոտել է Հայաստանի ինովացիոն համակարգի տարբեր օղակներում տիրող իրավիճակը և արձանագրել, որ դրանց հիմնական մասում արդյունքները շատ հեռու են գոհացուցիչ լինելուց: Սակայն, նույն մանրամասնությամբ ատենախոսը չի

ներկայացրել իր առաջարկությունները իրավիճակը բարելավելու ուղղությամբ, չնայած եզրակացություններ և առաջարկություններ բաժնում նշել է համակարգի նոր ռազմավարության մշակման անհրաժեշտության մասին:

3. Վերը նշվածի առումով շատ օգտակար կլիներ եթե ատենախոսը առաջարկություններ ներկայացներ իր իսկ կողմից ուսումնասիրած ինովացիոն համակարգի առանձին էլեմենտների ձևավորման և զարգացման վերաբերյալ միջազգային փորձը մեր երկրում տեղայնացնելու վերաբերյալ:
4. Ատենախոսը ներածությունում նշում է, որ երկրների միջազգային մրցունակության վրա ինովացիաների ազդեցության գնահատմանը նվիրված գիտական հետազոտություններ «գրեթե չկան», սակայն իր իսկ կողմի բերված մի շարք հղումներ, հատկապես 3-րդ գլխում հակասում են այդ մտքին:

Ատենախոսության ստացված արդյունքների հավաստիությունը, գիտական մամուլում հիմնական արդյունքների հրապարակումը և սեղմագրի համապատասխանությունը

Ատենախոսության հիմնական արդյունքներն ու քննարկված հիմնախնդիրները ամփոփվել են 5 հոդվածում, որոնցից 3-ն ինդեքսավորված են միջազգային գիտաչափական Web of Science և Scopus շտեմարաններում, որոնք ներկայացված են առաքված սեղմագրում: Ներկայացված սեղմագիրը համապատասխանում է ատենախոսության հիմնական բովանդակությանը և արտացոլում է դրա դրույթներն ու արդյունքները:

Ատենախոսության արդյունքները կարող են կիրառվել ինովացիոն քաղաքականության մշակման և իրականացման գործընթացում՝ ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարության և ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի, սպորտի և երիտասարդության նախարարության կողմից: Ատենախոսության արդյունքները կարող են ուշագրավ լինել նաև ինովացիաներով և միջազգային մրցունակությամբ զբաղվող մասնագետների համար:

Եզրակացություն

Նշված դիտողությունները որևէ կերպ չեն ստվերում ատենախոսությունում ստացված արդյունքները: Ռուզաննա Թադևոսյանի «Նորաստեղծությունների ազդեցությունը տնտեսության միջազգային մրցունակության վրա /<< օրինակով/» թեմայով ատենախոսությունը ինքնուրույն գիտական հետազոտություն է, որում առկա հարցադրումները, եզրահանգումները, ստացված արդյունքները գիտական հետաքրքրություն ունեն մասնագիտական շրջանակների համար և կարող են օգտակար լինել գործնական կիրառության համար:

Ուստի, Ռուզաննա Բարիջանի Թադևոսյանի «Նորաստեղծությունների ազդեցությունը տնտեսության միջազգային մրցունակության վրա /<< օրինակով/» թեմայով ատենախոսությունը ընդհանուր առմամբ համապատասխանում է ՀՀ ԲԳԿԳ-ի «Հայաստանի Հանրապետությունում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի 6-րդ և 7-րդ կետերի, ինչպես նաև թեկնածուական ատենախոսություններին ներկայացվող այլ պահանջներին, իսկ հեղինակն արժանի է Ը.00.06 «Միջազգային տնտեսագիտություն» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի հայցվող գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Պաշտոնական Ընդդիմախոս՝
ԱրմՍվիսթբանկի խորհրդի անդամ
Տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր՝

Արմենակ Դարբինյան

03 հուլիսի 2024թ.

Ա. Դարբինյանի ստորագրությունը
հաստատում եմ՝
ԱրմՍվիսթբանկի աշխատակազմի ղեկավար՝

Մուկուչ Պապոյան

03 հուլիսի 2024թ.

